**УДК 159.922.6:159.922.73:371. 311.1**
**Кузьменко В.У.
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова**

# ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

*Обґрунтовано актуальність проблеми розвитку індивідуальності студента в процесі професійної підготовки, представлено загальну характеристику праць теоретико-методологічного характеру, присвячених даній проблемі, визначено основні наукові позиції авторської концепції.*

***Ключові слова:*** *індивідуальність, індивідуальні відмінності, індивідуальний підхід, індивідуальний стиль діяльності, індивідуалізація.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями.** Загальні тенденції реформування вищої освіти і науки в Україні передбачають підвищення якості навчального процесу, забезпечення різнобічного розвитку особистості як найвищої цінності, виявлення талантів, здібностей, зміцнення фізичного здоров'я, формування самоповаги, позитивної самооцінки, розвиток самостійності, творчості, винахідливості, наполегливості та відповідальності за свої слова та вчинки. Програма дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України визначає основними цілями реформування забезпечення захисту громадянських прав і розширення індивідуальних свобод особи [5, 20].

Провідними принципами кредитно-модульної системи навчання визначено такі, що спрямовують увагу викладачів на розвиток індивідуальності студента, урахування його індивідуальних відмінностей, стабілізацію індивідуального стилю учбової діяльності. Так, принцип кредитності, що полягає в декомпозиції змісту освіти і навчання на відносно єдині та самостійні за

навчальним навантаженням студентів частки, націлює на забезпечення на рівні індивідуального навчального плану набору заданої трудомісткості кількості кредитів, які відповідають розрахунковій нормі виконання студентом навчального навантаження. Принцип модульності визначає підхід до організації оволодіння студентом студентом змістовими модулями і проявляється через специфічну для модульного навчання організацію методів і прийомів навчально-виховних заходів, основним змістом яких є активна самостійно-творча пізнавальна діяльність студента. Принцип гнучкості та партнерства полягає в побудові системи освіти так, щоб зміст навчання й шляхи досягнення цілей освіти та професійної підготовки відповідали індивідуальним потребам і можливостям студента. Принцип діагностичності полягає у забезпеченні можливості оцінювання рівня досягнення та ефективності сформульованих та реалізованих цілей освіти та професійної підготовки [5, 15].

Основним організаційним засобом, що забезпечує реалізацію цих принципів, виступає індивідуальний навчальний план студента, формування якого здійснюється на підставі переліку змістових модулів, що укладені на основі освітньо-професійної програми підготовки і структурно-логічної схеми підготовки. Формування індивідуального навчального плану студента передбачає можливість індивідуального вибору змістових модулів (дисциплін) з дотриманням послідовності їх вивчення відповідно до структурно-логічної схеми підготовки фахівців [5, 14]. Усе вищесказане актуалізує необхідність розробки проблеми розвитку індивідуальності студента в процесі професійної підготовки, з'ясування теоретичних аспектів вказаної проблеми через визначення основних методологічних та теоретичних положень, окреслення сутності базових наукових понять.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковується розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.** Теоретичне підгрунтя аналізу проблем розвитку індивідуальності склали концептуальні підходи генетичної, педагогічної та вікової психології щодо закономірностей розвитку індивідних та особистісних властивостей, індивідуального розвитку

особи, яка знаходиться в умовах суспільного виховання та навчання (І.Д. Бех, О.О. Бодальов, М.Й.Боришевський, І.С.Булах, Л.Ф.Бурлачук, М.І. Лісіна, С.Д. Максименко, В.С. Мерлін, Н.І. Пов'якель, В.М. Русалов, Л.М. Собчик, П.Р. Чамата, Ю.М. Швалб) та зарубіжні дослідження К. Купера, Дж. Келлі, Є.Кречмера, Г. Айзенка, Ч. Спірмена, Л. Терстоуна, С. Стернберга та ін.

В цілому, аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що питання індивідуального підходу до виховання і навчання, розвитку індивідуальності людини завжди викликали великий інтерес теоретиків і практиків. В працях видатних вчених минулого та сьогодення закладено основи для розуміння сутності індивідуальності, характеру перебігу процесів індивідуалізації та соціалізації особистості, з'ясовано орієнтовний перелік індивідуальних відмінностей, визначено актуальність та етапність індивідуального підходу, окреслено орієнтовний зміст навчально-виховної роботи з урахуванням індивідуальної своєрідності, наголошується на значенні створення індивідуальних варіантів розвитку тощо.

**Виділення не виділених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття**. Тим не менше, ряд важливих аспектів даної проблеми залишились невисвітленими. Перш за все це стосується визначення сутності індивідуальності як глибинного рівня розвитку особистості, обгрунтування її базових системоутворювальних конструктів, критеріальних характеристик та домінантних властивостей, з'ясування етапів індивідуалізації особистості студента у процесі професійної підготовки, окреслення домірного й необхідного комплексу індивідуальних відмінностей, що підлягатимуть вивченню та урахуванню тощо. Недостатня увага приділена вивченню закономірностей розвитку індивідуальності на ранніх етапах онтогенезу, не встановлені можливі негативні наслідки на шляху розвитку індивідуальності та не з'ясовані причини їх виникнення.

**Формулювання цілей статті**. На основі вищесказаного метою даної статті визначено: розкрити авторське трактування провідних понять теми, охарактеризувати етапи індивідуалізації особистості, обґрунтувати детермінанти розвитку індивідуальності та з'ясувати

сутність індивідуальних відмінностей як структурних складників індивідуальності.

**Виклад основного матеріалу дослідження з обгрунтуванням отриманих наукових результатів.** Вивчення феномена „індивідуальність", з'ясування особливостей процесу індивідуалізації особистості та становлення індивідуальних відмінностей передбачає глибоке розуміння як природних передумов в процесі розвитку індивідуальності людини, так і механізмів реалізації особистісного потенціалу. Саме такий підхід дозволяє здійснювати цілісний, системний аналіз унікальних особливостей розвитку кожного студента і в сукупності спрямувати увагу на розвиток „інтегральної індивідуальності" (В.С. Мерлін), яка об'єднує в собі все розмаїття людських проявів. На основі вищесказаного ми розглядаємо **індивідуальність** не лише як просту сукупність індивідуальних відмінностей, а як глибинний рівень розвитку особистості, що супроводжується появою нових властивостей, притаманних власне індивідуальності.

Згідно з нашою концепцією *структурна основа* інтегральної індивідуальності визначається сукупністю конструктів індивідного та особистісного характеру, кожен з яких складається із комплексу індивідуальних відмінностей відповідного спрямування. *Змістовою характеристикою* індивідуальності як глибинного рівня розвитку особистості вважаємо домінантні (критеріальні, системоутворювальні) властивості індивідуальності, успішне становлення яких забезпечує вироблення власного стилю діяльності та життя, побудову унікальної життєвої траєкторії, яка стає значущою не тільки для самої людини, а і прийнятною для інших.

*При розгляді змістової основи індивідуальності* виникла необхідність уточнити, що саме (наявність певних властивостей, перебіг процесів або форм розгортання буття) може максимально об`єктивно свідчити про ступінь розвитку індивідуальності в широкому значенні цього слова та встановити детермінанти виникнення і збереження (або нівелювання) унікальності особистості дитини. Поштовхом і одночасно опорою при вирішенні цього питання слугували результати наукових праць, присвячених проблемі розвитку особистості, в яких йдеться про властивості, за

допомогою котрих можна встановити так звану "глибину" та унікальність особистості та які рівною мірою відображують біологічну та соціальну сутність людини (К.О. Абульханова-Славська, Л.І. Анциферова, О. Г. Асмолов, З.С. Карпенко, Н.Л. Коломінський, М.В. Савчин, Т.М. Титаренко, О.А. Шаграєва, Д.І. Фельдштейн).

Аналітичне вивчення критеріїв розвитку і зростання особистості зумовило необхідність пошуку та обґрунтування системи тих властивостей, процес формування яких став би визначальним для розвитку індивідуальності у широкому значенні цього слова, забезпечував створення та відстоювання індивідуально- та соціально-значущих життєвих цінностей, побудову та утримання своєрідної стратегії і тактики власного життя з урахуванням суспільних орієнтирів, здійснення цілеспрямованого свідомого впливу на себе та оточуюче середовище.

Процес творчої побудови індивідуально-окресленого життєвого шляху передбачає формування "картини світу", в межах якого живе людина, та образу самої себе, як складової цього світу; відбиття у свідомості особистості цілісної картини життя як індивідуальної історії в часовій та просторовій перспективі та ретроспективі індивідуально-особистісного життєвого шляху; розроблення стратегії життя, планів і життєвої програми, в яких інтегруються цілі, очікування, мрії, прагнення особистості; корекцію її планів з урахуванням реальних обставин життя й особистісних можливостей, подолання кризових ситуацій як прояву суперечностей життя і "незавершеності" самої особистості (Г.М. Несен, Л.В. Сохань, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко, А. Адлер, Е. Еріксон, К. Роджерс, З. Фрейд, Е.Фромм та ін.).

На основі зазначеного вище при пошуку та обґрунтуванні системи визначальних для розвитку індивідуальності властивостей ми виходили із наступних положень:

1) *життєтворчість* як спосіб самопрограмування та творчого здійснення особистістю свого життя є унікальним надбанням людини як зрілої особистості; 2) перетворення життєвого світу здійснюється мірою поглиблення *суб'єктності*, ускладнення особистісного ставлення до себе як функції ставлення до власного життя і ставлення до інших людей;

3) усвідомлений та цілеспрямований процес життєтворчості передбачає наявність *"самовладнання"*, активізацію спроможності людини здійснювати саморегуляцію поведінки, самоаналіз та самоконтроль власних емоційних, зокрема, критичних станів, а результатом саморегуляції є виховання волі, цілеспрямованості, організованості, вміння володіти собою, довільності поведінки.

Аналіз концептуальних теоретичних положень філософського та психологічного спрямування дає підстави вважати домінантними, системоутворювальними, базовими ті властивості, сформованість яких детермінує процеси суб'єктності, довільності та творчості, що сукупно забезпечує творення та досягнення індивідуально- та суспільно-значущих орієнтирів, засвоєння та втілення суспільного досвіду та передбачає внесення нового, власного, самостійно створеного продукту в життя, поведінку та діяльність (О. Г. Асмолов, В.С. Мерлін, М.В. Крулехт, А. Адлер).

Глибинними характеристиками, які активізують процеси суб'єктності, творчості та довільності, виконують змістоутворювальну функцію при побудові власного життєвого шляху, забезпечують унікальність стилю діяльності, поведінки та життя, вважаємо цілепокладання, вибірковість та винахідливість**.** Кожна з цих властивостей несе певне функційне навантаження, доповнює та удосконалює процес розвитку індивідуальності відповідно до означених стратегічних ліній. Цілепокладання супроводжує та забезпечує становлення процесів довільності, вибірковість – суб'єктності, а винахідливість – творчості.

Показано, що центральне місце в системі домінантних властивостей індивідуальності посідає *цілепокладання*, функцією якого є здатність до відображення змісту та характеру віддалених або більш близьких намірів людини, визначення та досягнення стратегічних орієнтирів щодо власного життя, поведінки, окремих вчинків та рішень (Є.П. Ільїн, Л.М. Собчик, Ю.М. Швалб).

Функціональним призначенням *вибірковості* є виділення, засвоєння та втілення найбільш прийнятних для людини та відповідних її можливостям засобів досягнення поставленої мети, встановлення оцінного взаємозв'язку між власними потребами, наявним особистим досвідом і можливостями та актуальними

потребами і пропозиціями соціального середовища (О.Г. Асмолов, І.С. Кон, В.А. Петровський, В.О. Татенко, Д.І. Фельдштейн).

Функцією *винахідливості* в процесі розвитку індивідуальності є забезпечення творчого внесення власностворeного продукту в зміст діяльності або результат, створення нових задумів або невідомих раніше окремих прийомів втілення своїх чи чужих намірів (П.К. Анохін, Л.С. Виготський, Н.О. Ветлугіна, В.В. Давидов, В.О. Моляко, Я.О. Пономарьов, М.О. Холодна ).

Інтегрованим результуючим утворенням, в якому сукупно відображується комплекс індивідуальних відмінностей індивідного та особистісного характеру та рівень сформованості системоутворювальних властивостей індивідуальності, виступає *індивідуальний стиль діяльності*, вироблення якого відіграє оптимізуючу та адаптивну роль в процесі життєдіяльності людини. Стиль діяльності розглядається як система різнорівневих властивостей індивідуальності, яка стосовно різних видів діяльності та рівнів індивідуальності набуває різне обличчя, але в будь-якому випадку виконує функцію ланцюжка у встановленні зв'язків між різними індивідуальними властивостями людини (В.С. Мерлін, Н.І. Пов'якель).

Розповсюдженим є визначення індивідуального стилю діяльності як характерної для людини системи навичок, методів, прийомів, способів розв'язання завдань тієї чи іншої діяльності, які забезпечують успішне її виконання; як індивідуально-своєрідної системи психологічних засобів, до яких свідомо або стихійно звертається людина з метою найкращого врівноваження своєї типологічно обумовленої індивідуальності зі зовнішніми умовами діяльності. Вважається, що комплекс індивідуальних особливостей людини може лише частково задовольняти вимогам якого-небудь виду діяльності, тому людина, мобілізуючи необхідні для роботи властивості, одночасно компенсує або долає ті, що заважають досягненню успіху (Є.О. Клімов, Е.О. Салімова, М.Р. Щукін, Е. Голібард, Д. Діксон, М. Джеймс та ін.).

На основі вищесказаного визначаємо *індивідуальний стиль діяльності* як таку індивідуально-психологічну характеристику, що забезпечує успішність в діяльності через спроможність до самостійної постановки та досягнення життєво-важливих цілей,

здійснення адекватних для її досягнення засобів та внесення нового у зміст діяльності та застосовані засоби. Отже, типологію індивідуальних стилів діяльності доцільно встановлювати на основі сукупного вивчення стану тих базових характеристик, сформованість яких забезпечує реалізацію функцій постановки та досягненння цілей, планування (цілепокладання), виділення в оточуючому середовищі та вибіркового засвоєння найбільш ефективних для успішного виконання діяльності засобів досягнення мети (вибірковість) та створення нових, відмінних від раніше відомих прийомів, способів, форм, засобів її досягнення (винахідливість).

*Індивідуальні відмінності* в сучасній психолого-педагогічній теорії визначаються як особливості психічних процесів, станів, властивостей, що відрізняють людей одне від одного. Маються на увазі індивідуальні відмінності сприймання, уваги, пам`яті, мислення, емоційних реакцій, часу реакції, особистісних утворень - інтересів, здібностей, характеру. Говориться про мінливість індивідуальних відмінностей з віком, зазначається що вони можуть бути різної складності і глибини, різного ступеня сталості [2;4;7;8;11].

Ми вбачаємо причини виникнення унікальної своєрідності людини не стільки в наявності типових та індивідуальних особливостей психофізичного розвитку, скільки в *унікальному поєднанні (гаммі) індивідуальних відмінностей,* всі з яких є одночасно типізованими, але індивідуально окресленими. Своєрідність у проявах індивідуальних властивостей, котрі стають відмінними, залежить від багатьох факторів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Розповсюджена і досі матеріалістична концепція дозволяє розглядати біологічні властивості як елементи нижчого порядку. Для нас же вони виступають як первинні, але не менш вагомі, ніж особистісні. Індивідні відмінності є передумовою появи та розвитку особистісних, особистісні в свою чергу суттєво впливають на стан та розвиток індивідних відмінностей [2; 8; 10].

При *вивченні особливостей процесу індивідуалізації особистості* встановлено, що сучасні педагоги і психологи розглядають розвиток особистості у вигляді діалектичної єдності процесів соціалізації та

індивідуалізації, при цьому підкреслюється, що індивідуалізація є результатом процесу соціалізації і навпаки. Зазначається, що реальна індивідуалізація передбачає максимально глибоке розкриття індивідуальних можливостей людини, що не може бути здійснено без соціалізації особистості. Для більш чіткого розуміння та структурування процесу індивідуалізації в ньому рекомендується виокремлювати процеси індивідуалізації природних, біологічних властивостей та процеси, які безпосередньо стосуються індивідуалізації особистісних проявів [8;11].

Отже, *індивідуалізація людини як індивіда* - це процес природного розвитку індивідуальних відмінностей природного, біологічного характеру. *Індивідуалізація людини як особистості* - це процес переходу від виокремлення власного, особистого з усього загального до його диференціації, оновлення, створення свого авторського, суспільно-значущого досвіду. Процеси індивідуалізації ми розглядаємо як центральні в загальному процесі розвитку індивідуальності, такими, які відбуваються у відповідності до певних етапів та законів.

*Початком індивідуалізації особистості* є виокремлення власного досвіду від суспільного, виділення свого унікального "Я" серед безлічі інших унікальних "Я". *Продовженням цього процесу* стає побудова власної моделі життя, створення власного досвіду, який базується на інтеграції суспільного досвіду, його творчій переробці та розширенні власними знахідками і відкриттями, переходу від усвідомлення цінності власного " Я" до розуміння значущості і важливості "Ми". *Подальшим етапом індивідуалізації особистості* стає вироблення такого досвіду, який стає значущим для інших людей, тобто на цьому етапі " Я" впливає на "Ми", його розвиток та удосконалення. На цьому етапі відбувається універсалізація всього накопиченого і власностворенного, на основі чого і вибудовується унікальність стилю діяльності, поведінки та життя.

*Процес розвитку індивідуальності в онтогенезі* є результатом дії двох факторів-еволюції вроджених процесів розвитку та засвоєння суспільного досвіду, які призводять до вироблення власного досвіду, його виокремлення серед суспільного, реалізації через діяльність свого стилю життя, впровадження людиною у соціальне

оточення вироблених поглядів, переконань. Підкреслимо, що система поглядів, переконань, цінностей може формуватись як в процесі засвоєння суспільних відносин, так і вироблятися самостійно на основі власних переживань, спостережень, міркувань [1;3; 4; 6].

*Розвиток індивідуальності відбувається гармонійно тоді*, коли забезпечується баланс між процесами індивідуалізації та соціалізації, емоційно-почуттєвого та когнітивного, індивідного та особистісного становлення. В такому варіанті розвитку виокремлення суспільного досвіду відбувається з урахуванням не тільки своїх інтересів та бажань, своїх фізичних або інтелектуальних потреб та можливостей, а і з урахуванням аналогічних запитів соціального оточення.

Гармонійно розвинена індивідуальність вибудовує власний стиль життя за допомогою найбільш корисних не тільки для себе, а і для оточуючих засобів. Дисгармонійним шляхом розвитку індивідуальності вважаємо такий, коли спрямованість акцентуйована лише на якійсь або деяких із сторін розвитку (асинхронія), що поступово може призвести до особистісних девіацій. Також дисгармонією може вважатися повільне та поступове вивільнення і все більш широке використання в житті невідповідних можливостям людини форм поведінки, реагування (регресія).

У нашому розумінні процес гармонійного розвитку індивідуальності поєднує у собі декілька паралельних ліній, які є взаємообумовленими, взаємопов'язаними, але одночасно своєрідними та частково автономізованими. Таким чином, процеси розвитку індивідуальності виступають як єдині, але не однорідні процеси становлення індивідних та особистісних відмінностей, формування системоутворювальних властивостей, через удосконалення яких і відбувається становлення стилю поведінки, діяльності та життя людини.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури дав можливість зробити висновок про те, що в процесі розвитку індивідуальності та особистості є ряд спільних та відмінних характеристик. Єдність, паралельність цих процесів зумовлює

необхідність здійснення розвивальних заходів, які мають бути спрямовані на підтримку особистості як індивідуальності. Встановлена своєрідність процесу розвитку індивідуальності передбачає орієнтацію діяльності вищої освіти у напрямі індивідуалізації та запровадження ряду специфічних *принципів* роботи, створення спеціальних умов та застосування своєрідних засобів психолого-педагогічної діяльності вищої школи.

Традиційно провідним принципом розвитку індивідуальності вважається *принцип індивідуального підходу*, запровадженню якого приділяли велику увагу видатні педагоги та психологи (О.І. Дорошенкова, В.В. Зеньківський, Н.Д. Лубенець, М. Монтессорі, Ж. Піаже, С.Ф. Русова, С. Френе). Доведено, що сутність індивідуального підходу полягає у вивченні та урахуванні педагогами індивідуальних відмінностей кожної дитини (Л.В. Занков, О.В. Запорожець, Г.О. Люблінська, Д.Ф. Ніколенко, Л.М. Проколієнко, В.О. Сухомлинський, П.Р. Чамата та ін.). Сучасними авторами підтверджено, що індивідуальний підхід полягає у гнучкому використанні педагогами інтегрованої та різноманітної системи засобів, форм, методів і прийомів навчально-виховної роботи, яка враховує цілісну картину індивідуального розвитку кожної дитини, його запровадження залежить від ряду умов.

Авторська інтерпретація сутності *індивідуального підходу* полягає у диференціації та подальшій інтеграції його змісту стосовно виховної та навчальної роботи. Індивідуальний підхід у вихованні ми розглядаємо як варіативне використання педагогом системи засобів, форм, методів і прийомів виховної роботи, спрямованої на виховання особистісних якостей. Індивідуальний підхід у навчанні передбачає поширення діапазону вимог до змісту та якості засвоєння навчального матеріалу, зміну питомої ваги фронтальних та індивідуальних форм організації навчальної діяльності на користь останніх, варіюванні темпів оволодіння програмовим матеріалом, регламентації допомоги, що надається студентам.

*Індивідуалізація освіти нами* розглядається як більш широке поняття, аніж індивідуальний підхід, розуміється як особливий напрямок психолого-педагогічної роботи, як спрямованість навчально-виховного процесу на забезпечення цілісного та

гармонійного розвитку індивідуальності студента у широкому значенні цього слова. На нашу думку, індивідуалізація вищої освіти передбачає запровадження цілого ряду принципів та створення сприятливих умов для збереження і підтримки індивідуальної своєрідності кожного студента, забезпечення максимально ефективного індивідного та особистісного розвитку, вироблення власного стилю діяльності, поведінки та життя.

*Висновки.* Інноваційні тенденції становлення сучасної вищої освіти спрямовані на розвиток особистісних якостей студента, урахування його індивідуальних відмінностей, розвиток індивідуальності. Теоретичний аналіз наукових праць з проблеми розвитку індивідуальності закладає підвалини поглибленого вивчення закономірностей розвитку індивідуальності студента в процесі професійної підготовки. Авторська концепція визначає індивідуальність в її структурно-змістовій основі, де структурний компонент являє собою сукупність індивідуальних відмінностей індивідного та особистісного характеру, а змістовий - забезпечує процес становлення творчості, суб'єктності та волі. Перспективними у даному напрямі стають питання експериментального вивчення особливостей розвитку індивідуальності студента в процесі професійної підготовки.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми психології. Том IV. Актуальні проблеми генезис особистості в контексті навчання і виховання. (Зб. наук. статей)\ За заг. ред. С.Д.Максименка.- К.: Нора-прінт, 2001.- 192с.

2. *Асмолов А.Г.* Психология индивидуальности: методологические основы развития личности в историко-эволюционном процессе.- М.: МГУ, 1986.- 96с.

3. *Бех І.Д.* Виховання особистості: Кн..1: Особистісно орієнтований підхід:теоретико-технологічні засади: Наук.видання.- К.: Либідь, 2003.-280с.

4. *Костюк Г.С.* Навчально- виховний процес і психічний розвиток особистості./ За ред. Л.М.Проколієнко.- К.: Рад. школа,1989.- 608с.

5. Кредитно-модульна система навчання (нормативно-правові акти та анотований список літературних джерел) О.Г. Ярошенко, О.А. Цуруль, І.В.Мороз, С.Г. Кобернік, Р.М.Вернидуб, Т.С.Іваха, Л.А.Покась; За ред.

6. *Кузьменко В.У.* Індивідуалізоване виховання і навчання в освітніх закладах.

Навчально-методичний посібник.- К.: КМПУ ім..Б.Д.Грінченка, 2002.-112с.

7. *Максименко С.Д.* Основи генетичної психології.- К.: Наукова думка, 1998.-218с.

8. *Мерлин В.С.* Очерк интегрального исследования индивидуальности.-М.: Педагогика,1986.- 140с.

9. *Орлов Ю.М.* Восхождение к индивидуальности.–М.: Просв.,1991.-287с.

10. Психология индивидуальных различий / Под ред. Гиппенрейтер Ю.Б. и Романова В.Я.- 2-е изд.- М.: ЧеРо, 2002.- 776с.

11. *Собчик Л.Н.* Введение в психологию индивидуальности.-М: ИПП-ИСП, 2000.- 512с.

*Обоснована актуальность проблемы развития индивидуальности студента в процессе профессиональной подготовки, дается общая характеристика работ теоретико-методологического характера, посвященных данной проблеме, очерчиваются основне научные позиции автор ской концепции.*

***Ключевые слова**: индивидуальность, индивидуальные различия, индивидуальный подход, индивидуальный стиль деятельности, индивидуализация.*

*Topicality of the student's individuality development problems in the process of professional preparation is described, common characteristics of theoretical-methodological work concerned to this problem are given, main scientific points of author's opinion are defined.*

***Key words**: individuality, individual differences, individual approach, individual style of activity, individualization.*

**УДК 159. 964.3 – 053.5(048)**

**Омельченко Я.М.**
**Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова**

# ВПЛИВ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ РІЗНОЇ ІНТЕНСИВНОСТІ НА НАВЧАЛЬНУ УСПІШНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Викладено результати дослідження внутрішнього змісту переживань у молодших школярів з різною інтенсивністю тривожних станів. Розглянуто особливості впливу тривожних станів на навчальну успішність дітей.*

*Визначено такі поняття як: тривожність, особистісна тривожність, тривожні стани, адаптивні тривожні стани, дезадаптивні тривожні стани, глибинний зміст тривожних переживань.*

***Ключові слова**: тривожні стани, глибинний зміст тривожних переживань, тривожність.*

**Постановка проблеми.** Вивчення феномену тривожності у контексті навчальної діяльності є надзвичайно актуальним на сьогоднішній день. Це зумовлюється як теоретичними, так і практичними запитами. Так, погляди дослідників на роль тривожності у процесі навчання молодших школярів неоднозначні. Деякі вчені стверджують[8,12,14], що явища “тривожного” ряду (тривога, тривожність, шкільні страхи тощо) надзвичайно несприятливо впливають на навчальну діяльність дітей та підлітків. Окремі ж дослідники[6,7,20] говорять про те, що тривожність позитивно впливає на адаптацію дітей до умов навчальної діяльності та на успішність функціонування у ній.

Суперечливими виглядають, також, і практичні аспекти взаємодії педагогів з дітьми. Одні педагоги вважають, що потрібно усіляко стимулювати занепокоєння молодших школярів стосовно навчальної діяльності і, за рахунок цього, нібито покращувати їхню мотивацію. Як наслідок, діти можуть бути дисциплінованими і старанними у навчанні, але, за рахунок високої невротизації, їх